

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΡΕΤΗΡΟΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΙΝΓΓΑΣΤΙΚΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1955

Μ. ΠΑΝΤΟΥ

Ε.Υ. ΑΓΡΕ Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Δέν είναι ή πρώτη φορά πού τίθεται τὸ ζήτημα. Κάποιες σύγχρονες ὁμως καλλιτεχνικές τάσεις ξαναφέρνουν στήν ἐπικαιρότητα τίς σχέσεις, πού διέπουν ή πρέπει νά διέπουν τήν Ἠθική καί τήν Τέχνη.

Ὑποστηρίχθηκε κι' ἄλλοτε ή πλήρης ἀνεξαρτησία τῆς Τέχνης ἀπό τήν Ἠθική. Ὑποστηρίζεται καί σήμερα, πὸ ἔμπραχτα μάλιστα. Ἡ καθαρή ζωγραφική, ή ἀφηρημένη γλυπτική, ή ποίηση τοῦ ὑποσυνειδήτου, αὐτή τήν ἀπόλυτη ἀνεξαρτησία τῆς Τέχνης ἀπό τήν Ἠθική θέλουν νά παραστήσουν. Ἄσχετα, βέβαια, ἂν τὸ πετυχαίνουν, ἂν εἶναι δηλ. πραγματικά ἀπαλλαγμένες ἀπό τήν ἠθική ή ἂν κάνουν ἀπλῶς μιάν ἀνάστροφη ἠθική, πού καλλιεργεῖ τή σύγχυση. Ὅπωςδήποτε, θέτουν στήν πράξη τὸ πρόβλημα. Καί καθὼς ὑποστηρίζονται στίς ἐπιδιώξεις τους ἀπὸ ὀρισμένους αἰσθητικούς, ἐπιβάλλουν μιὰ ἐπανεξέταση τοῦ θέματος.

* * *

Κανείς δέ θά μπορούσε ν' ἀρνηθεῖ πὼς Ἠθική καί Τέχνη, εἶναι δυὸ ξεχωριστές ἐκδηλώσεις καί λειτουργίες τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητας πού ἔχουν καί πρέπει νά ἔχουν ή κάθε μιὰ τήν αὐτοτέλειά της. Στόχος τῆς πρώτης εἶναι τὸ Ἄγαθόν. Τῆς δεύτερης, τὸ Ὄραϊόν. Ἡ μιὰ ἀφορᾶ στή συμπεριφορά τοῦ ἀνθρώπου ἀντίκρου στους συνανθρώπους του. Ἡ ἄλλη, στήν ψυχική τέρψη του. Στὸν ἐγκέφαλο ἀπευθύνεται ή Ἠθική. Στήν καρδιά ή Τέχνη μιλεῖ. Διδάσκει ή πρώτη. Συγκινεῖ ή δεύτερη. Πὼς λοιπὸν μπορεί νά μὴν εἶναι αὐτοτελεῖς ἀνθρώπινες λειτουργίες, ὅταν τόσες καί τέτοιες διαφορὲς στοὺς σκοποὺς καί τὰ μέσα, τίς χωρίζουν; Ἀρκεῖ ἄλλωστε νά συγκρίνει κανείς τὸν Ἠθικὸν Λόγον καί τὰ Ἔργα τῆς Ἠθικῆς μὲ τὰ Καλλιτεχνικά Φανερώματα, γιὰ νά δεῖ ποιά ἀπόσταση χωρίζει τὰ πρῶτα ἀπὸ τὰ δεύτερα καί νά μὴν ἔχει καμμιά ἀμφιβολία γιὰ τήν ἀνάγκη τῆς αὐτοτέλειάς τους.

* * *

Ὡστόσο, τὸ πρόβλημα δέν ἐξαντλεῖται ὡς ἐδῶ. Ἠθική καί Τέχνη, δέν ἔχουν διασταλτικά μόνο γνωρίσματα. Ἐχουν καί κοινὰ σημεῖα ἐπαφῆς. Βασικὸς κρῖκος πού

τίς ἐνώνει, εἶναι ὁ ἀνθρώπος καί ή εὐημερία του, κοντινὴ ή ἀπώτερη, στήν εὐρύτατη ἐννοιά της. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἕνας καί τῶν δυὸ σκοπός. Πού δέν παύει νά ὑπάρχει καί δέ μπορεί νά μὴν ὑπάρχει καί στίς δυὸ, ἄσχετα ἀπὸ τή διαφορά τῶν μέσων, μὲ τὰ ὁποῖα ή κάθε μιὰ τείνει καί πρέπει πρὸς αὐτὸν νά τείνει.

Αὐτὴ ή κοινότητα σκοποῦ — ἄσχετα ἂν αὐτὸς τίθεται ἄμεσα καί ὁμολογεῖται ή ἂν ἐπιδιώκεται ἔμμεσα καί σὲ τελευταία ἀνάλυση — εἶναι ή αἰτία, πού προκαλεῖ, εἴτε τὸ θέλουμε εἴτε ὄχι, διάβρωση τῆς Τέχνης ἀπὸ τήν Ἠθική. Βέβαια, ή Ἠθική ζητεῖ ἄμεσα, μὲ τή λογική καί τήν πραγματεία, τήν ἐπιβολὴ ὀρισμένων, α' ή β', ἠθικῶν ἀξιῶν. Ἀλλὰ μήπως καί ή Τέχνη, καθὼς προβάλλει μορφές συναισθημάτων καί προκαλεῖ ἀντίστοιχους ψυχικοὺς κραδασμούς, δέν καλλιεργεῖ ἕνα α' ή β' ἠθικὸ κλίμα, ἔστω κι' ἂν αὐτὸ δέν εἶχε προτεθεῖ ὡς ἐπιδιώξή της; Μιὰ προσεκτικότερη ἐξέταση τοῦ θέματος πείθει ὅτι κάτι τέτοιο συμβαίνει.

* * *

Ἡ ἐξέταση πρέπει νά γίνει ἀπὸ δυὸ πλευρές. Τοῦ καλλιτέχνη καί τοῦ κοινοῦ. Τοῦ πομποῦ δηλ. τοῦ καλλιτεχνικοῦ συναισθήματος καί τοῦ ἀποδέκτη του. Καί στίς δυὸ πλευρές θά διαπιστώσουμε, ὅτι Τέχνη καί Ἀπήχησή της, δύσκολα μποροῦν νά σταθοῦν δίχως τή βιοσοφία καί τήν ἠθική. Αὐτές, καί στίς δυὸ περιπτώσεις, ἀποτελοῦν τὸ ἔρμα. Ἀπ' αὐτές, κατὰ μεγάλο μέρος, θά ἐξαρτηθοῦν τὰ συναισθήματα, οἱ α' ή β' ψυχικοὶ τοῦ πομποῦ κραδασμοί, πού θά δημιουργηθοῦν ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς τῶν αἰσθητηρίων νεύρων, ἐρεθισμούς. Ἀπὸ τίς ἴδιες, κατὰ μεγάλο ἐπίσης μέρος, θά ἐξαρτηθοῦν καί οἱ ψυχικοὶ τοῦ δέκτη ἀναπαλμοί, πού θά προκληθοῦν ἀπὸ τή μορφική τῶν συναισθημάτων τοῦ καλλιτέχνη, προβολή.

Ὅταν ὁ καλλιτέχνης χρησιμοποιεῖ τὸ α' ή β, σχῆμα ή χρῶμα, ἦχο, λόγο, γιὰ νά ἐκφρασθεῖ, τὸ χρησιμοποιεῖ—συνειδητὰ ή ἄσυνειδητὰ, δέν ἐνδιαφέρει—ἀνάλογα βέβαια μὲ τήν ἰδιοσυστασία του, ἀλλὰ καί σύμφωνα μὲ τήν ψυχική καί πνευματική του συγκρότηση. Καί ή συγκρότηση αὐ-

τή, δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι ἀσχετὴ πρὸς τὴ φιλοσοφία καὶ τὴν ἠθική.

Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στοῦ δέκτη τὴν πλευρά. Ὁ ἀνθρώπινος ὀργανισμὸς δὲ μπορεῖ νὰ ἐπιμερισθεῖ σὲ αἰσθητήρια ὄργανα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπο ψυχωματικὸ μηχανισμό. Τὸ μάτι ἢ τὸ αὐτί, δὲν εἶναι ἀσχετο, ὄχι μόνον πρὸς τὴν καρδιά, ἀλλὰ οὔτε καὶ πρὸς τὸν ἐγκέφαλο. Ἀλληλεξάρτηση καὶ ἀλληλουχία ὑπάρχει στὴ λειτουργία ὄλων τῶν ὀργάνων τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ καὶ δὲ μπορεῖ κανένας ἀνθρώπος νὰ πεῖ ὅτι τὸ χρῶμα αὐτὸ εἶναι ὠραῖο, τοῦ ἀρέσει, ἀπλῶς καὶ μόνον ἐπειδὴ τέρπει τὸ μάτι αὐτὸ καθαυτὸ. Ἄν διερευνήσῃ βαθύτερα τὸ γεγονός, θὰ διαπιστώσῃ ὅτι ἡ αἰτία ποὺ προκάλεσε τὴν τέρψη, βρίσκεται στὸν ψυχικὸ του κόσμον. Πρέπει νὰ εἶταν σὲ ψυχικὴ εὐφορία ὁ καλλιτεχνικὸς πομπός, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσῃ λ. χ. ἓνα λαμπερὸ χρῶμα. Καὶ νὰ διατελοῦσε σὲ ἀντίστοιχη ψυχικὴ κατάσταση ὁ δέκτης, γιὰ νὰ ἀποδεχθεῖ τὸ αἰσιόδοξο μήνυμα τοῦ πομποῦ. Ἀντίθετα, ἂν κι' ὁ ἓνας κι' ὁ ἄλλος βρίσκονταν σὲ ψυχικὴ κατάθλιψη, χωρὶς ἐλπίδα γιὰ διέξοδο, ποὺ νὰ ὀδηγοῦσε σὲ ξέφωτο αἰσιοδοξίας, τότε κι' οἱ δύο, δὲ θὰ ἔβρισκαν καμμιά ἱκανοποίηση στὸ λαμπερὸ χρῶμα, θὰ τὸ θεωροῦσαν γλυκαντικὸ καὶ ψεύτικο. Θὰ ἐνοιωθῶν ὁμῶς ἀληθινὴ ἀπόλαυση, ὁ ἓνας νὰ προβάλλῃ κι' ὁ ἄλλος νὰ ἀντικρῦσει, μιὰ σκοτεινὴ καλλιτεχνικὴ μορφή.

Εἶναι φανερὸ ὅτι οἱ ψυχικὲς αὐτὲς καταστάσεις πομποῦ καὶ δέκτη, δὲν εἶναι αὐτογένητες καὶ αὐθόπαρκες. Ἐχουν ἄμεση ἢ ἔμμεση ἐξάρτηση ἀπὸ πολλοὺς παράγοντες: Τὴν ἰδιοσυγκρασία, τὴς βιοτικὲς συνθήκες, τὸ ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ ἀπόθεμα, ποὺ φωληάζει στὸ ἀνθρώπινον εἶναι. Καὶ τὸ ἀπόθεμα αὐτὸ, κατὰ μέγαλο ποσοστὸ, δημιουργεῖται καὶ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν Ἠθική. Νά, γιατί ἡ Τέχνη, εἴτε τὸ θέλουμε εἴτε ὄχι, δὲ μπορεῖ νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴ διαβρωτικὴ ἐπίδραση τῆς Ἠθικῆς.

* * *

Ὡστόσο, ὁ ἀμοραλισμὸς ὑποστηρίζεται σήμερα στὴν πράξη. Ἀκόμα, καὶ ὡς θεωρία, μὲ τὴν τεχνοκριτικὴ ἐπιβράβευση ποὺ παρέχεται στὰ καλλιτεχνικὰ φανερώματά του.

Πρὶν ἐξετάσῃ κανεὶς τὸ θέμα, θὰ ἔπρεπε πρῶτα νὰ σημειώσῃ μιὰ κάποια παρανόηση, ποὺ συχνὰ ἀκολουθεῖ τὸν ὄρο: Ὁ ἀμοραλισμὸς δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ συγχέεται μὲ τὸν ἱμ-μοραλισμὸ, τὴν ἀνηθικότητα στὴν κοινὴ ἔννοια. Μερικοὶ ἔχουν ἀποδώσει ἐλληνικὰ τὸν ἀμοραλιστὴ, ὡς ὑπερηθικό. Εὐστοχῆ δὲν εἶναι ἡ ἀπόδοση. Ἐπειδὴ δημιουργεῖ τὴ σφαλερὴ ἐντύπωση τοῦ ὑπεράνω τῆς ἠθικῆς. Ἐνῶ πρόκειται γιὰ τὸν ἐξω-ἠθικό. Ἐκεῖνον, ποὺ ἰσχυρίζεται

ὅτι δὲν ἔχει ὡς γνώμονα τὴν Ἠθική. Ποὺ ἀρνεῖται στὴν Ἠθική κάθε ὑπεροχὴ, κάθε κατεύθυνση τῆς ζωῆς, σύμφωνα μὲ ὀρισμένους κανόνες, ποὺ θὰ τείνουν νὰ ἐξασφαλίσουν ἀρμονικώτερη διαβίωση. Φυσικά, καὶ ὁ ἐξω-ἠθικός, στὴν πραγματικότητα, δὲν κατορθώνει νὰ μείνῃ ἐξω ἀπὸ τὴν Ἠθική. Καὶ ὁ Νίτσε, ὅταν θεοποιεῖ τὴ θέληση γιὰ δύναμη, δὲν κάνει τίποτε ἄλλο ἀπὸ Ἠθική. Μιὰ Ἠθική μάλιστα καθαρὰ ἀτομικιστικὴ καὶ ἐγωκεντρικὴ, ποὺ στὴν κατάληξή της ὀδηγεῖ σ' ἓνα κίνημα ἀντικοινωνικὸ καὶ ἀντιανθρώπινον στὴν οὐσία του.

Ὅπως δὲποτε, μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἐξω-ἠθικοῦ, ὁ ἀμοραλισμὸς ἐκδηλώνεται ἀρκετὰ ἔντονα σήμερα στὴν Τέχνη. Ὑπάρχουν μερικὲς σύγχρονες καλλιτεχνικὲς τάσεις, ποὺ θέλουν νὰ δείξουν ὅτι τὸ καλλιτεχνικὸ ἔργο εἶναι ἀπόλυτα αὐτοτελές, ἐντελῶς ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὴν Ἠθική. Ζωγραφικοὶ πίνακες, ποὺ διατείνονται ὅτι μιλοῦν μόνον γιὰ σχῆμα ἢ χρῶμα, χωρὶς ἄλλη ἐπίδωξη. Γλυπτὰ, ποὺ θέλουν νὰ ἀρκοῦνται στὸν ὄγκο καὶ τὴν πλαστικότητα. Μουσικὰ ἔργα, ποὺ ἀδιαφοροῦν γιὰ τὴ μελωδικότητα καὶ τὴν ἀρμονικὴ ἀνάπτυξή της. Ποιητικὰ ἀναφτερώματα, μὲ μόνη τὴ δίχως συνοχὴ σπασμένη εἰκόνα. Πεζογραφικὰ κείμενα μὲ τὸν μῦθο διαλυμένον στὴν ἀτμόσφαιρα. Καὶ ὄλα αὐτὰ τὰ δημιουργήματα ὑποστηρίζονται συχνὰ ἀπὸ μιὰ μερίδα τῆς τεχνοκριτικῆς, ὡς ἐκδηλώσεις καθαρῆς Τέχνης.

Προσεκτικώτερη ὁμῶς παρατήρησή τους, δείχνει ὅτι δὲν πρόκειται καὶ γιὰ τόσο καθαρὴ τέχνη. Ἀπλῶς, στ' ὄνομά της, ἀσκεῖται μιὰ κάπως ἀκάθαρτη γιὰ τὸν ἀνθρώπο καὶ τὴν ψυχικὴ του ἀνάπλαση, τέχνη. Μιὰ τέχνη, ποὺ συχνὰ ὀδηγεῖ στὴν ταύτιση τοῦ ἀμοραλισμοῦ μὲ τὸν ἱμ-μοραλισμὸ. Τὸ σκέτο χρῶμα ἢ σχῆμα στὴ ζωγραφικὴ, μπορεῖ φαινομενικὰ νὰ εἶναι ἀσχετο πρὸς τὴν Ἠθική. Στὴν πραγματικότητά ὁμῶς σχετίζεται, καὶ πολὺ μάλιστα, μαζί της: Καλύπτει καὶ δὲν ἀφήνει νὰ φανεῖ τὸ βάθος ποὺ κρύβεται κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια. Γιατί μόνον τοῦ τὸ σχῆμα ἢ τὸ χρῶμα, ἐπιφάνεια τῆς πραγματικότητος ἀποτελεῖ ἡ διάλυση ὕστερα τῆς μορφῆς ἢ ἡ παραμόρφωση στὴ γλυπτικὴ, ἐξυπηρετεῖ ἀπὸ τὴν ἀνάστροφη τὴν ἠθική. Ἐπειδὴ διαλύει τὴν οὐσία ἐνῶ ἡ διαλυμένη τῆς ἐποχῆς μας πραγματικότητά χρειάζεται σύνθεση καὶ ὄχι ἀποσύνθεση. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ λεχθεῖ γιὰ τὴν ἄρνηση τοῦ μύθου στὴν πεζογραφία ἢ τὴν διάλυση κάθε μορφῆς στὴν ποίηση.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι καθαρὴ τέχνη δὲν ὑπάρχει καὶ δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει. Ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ, σὲ κάποια Α ἢ Β ἠθικὴ θὰ καταλήγῃ πάντα.

Ἄλλωστε, ὅταν ἀπὸ μιὰ τέχνη ἀφαιρέσῃς τὸ ἠθικὸ καὶ δραματικὸ στοιχείο, θὰ

πάψει νά 'ναι τέχνη. Θά καταντήσει σκέτη τεχνική. Πού κι' αὐτή, χωρίς νά πάψει νά ἐξυπηρετεῖ ἀρνητικά μιὰ ἠθική, δέ θά συγκινεῖ και θά πολλαπλασιάζει τήν ἀπόσταση ἀνάμεσα στόν καλλιτέχνη και τὸ κοινό. Ἐξ ἄλλου, μόνο μιὸ τέχνη πού φοβᾶται τήν ἀλήθεια, ἐπιδιώκει ν' ἀπορρίψει τήν ἠθική-καταδίκη παλαιῶν και προβολή νέων ἠθικῶν ἀξιῶν - και νά περιορισθεῖ στή σκέτη τεχνική. Ἴσως γι' αὐτὸν μάλιστα τὸν λόγο μερικοὶ σύγχρονοι καλλιτέχνες και αἰσθητικοὶ γίνονται ὑπέρμαχοι τῆς καθαρῆς τέχνης, πού ἰσοδυναμεῖ με νεκρὴ τέχνη. Φαινόμενο ἐκπεσμοῦ και ἀτολμίας πρὸς νέες ἀναπλαστικές συνθήκες.

Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά δεχθοῦμε δι τὴ Τέχνη, κι' ὅταν ἀκόμη φαίνεται ἀσχετὴ πρὸς συγκεκριμένα ἠθικά προβλήματα, ἠθικὸ κλίμα, καλὸ ἢ κακό, δημιουργεῖ. Ἐτσι, τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι ἡ ἀνεξαρτησία τῆς ἀπὸ τὴν Ἠθική, ἀλλὰ ἡ δημιουργία ἀγαθοποιοῦ ἠθικοῦ κλίματος.

Ἄλλὰ ποῖο εἶναι τὸ ἀγαθοποιοῦ και ποῖο τὸ κακοποιοῦ, ἠθικὸ κλίμα; Δὲν ποικίλλει ἀπὸ ἐποχὴ σὲ ἐποχὴ, ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, ἀπὸ κοινωνία σὲ κοινωνία, ἀπὸ ἄτομο σὲ ἄτομο, ἢ ἀντίληψη γιὰ τὸ καλὸ και τὸ κακό, τὸ ἠθικὸ και τὸ ἀνήθικο; Ποῖο ἀπ' ὅλα τὰ καλὰ και τὰ ἠθικά θά ἐκφράσει ὁ καλλιτέχνης;

Κανένας δὲν θά τοῦ ἐπιβάλλει νά ἐκφράσει ἓνα ὁποιοδήποτε ἀπ' αὐτά. Ἐκεῖνο πού θά ἐκφράσει, θά εἶναι τὸ δικό του ἐσώτερο φιλοσοφικὸ και ἠθικὸ βίωμα. Ὅπως αὐτὸ θά ἔχει διαμορφωθεῖ ἀπὸ τὸ ψυχωσωματικὸ δυναμικὸ του, μέσα στὴν πορεία τῶν βιοτικῶν συνθηκῶν και τῆς ψυχικῆς του ἀνατροφῆς, μέσα στὸ πνευματικὸ ἐπίστρωμα και τὴν ἀνοδικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς του.

Μέσα στὴν ἀναγκαιότητα, πού καθορίζεται ἀπ' οὐτέ τις προϋποθέσεις, καθένας εἶναι ἐλεύθερος νά στήσει τὴ δική του, ὅποια κι' ὅπου θέλει, σκοπία. Καὶ καθὼς οἱ καλλιτέχνες εἶναι πολλοὶ κι' ἄλλες τόσες ἴσως οἱ σκοπιές τους, ἰσάριθμες θά εἶναι και οἱ ἠθικὲς προβολές, πού θά γίνονται με τὰ καλλιτεχνικὰ ἐπιτεύγματα.

Τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι ἀποκαρδιωτικὸ. Οὔτε ἀνατρέπει τὴν ἀρχὴ τοῦ ἠθικοῦ κλίματος πού δημιουργεῖ ἡ Τέχνη. Ἀντίθετα, γι' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀρχή, εἶναι ἐνθαρρυντικὸ. Γιατί, καθὼς εἶναι πολλὲς και διαφορετικὲς οἱ ἠθικὲς προβολές, φυσικὸ εἶναι νά ἔρχονται σὲ σύγκρουση μεταξύ τους. Κι' αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ πάλη, εἶναι πού ὁδηγεῖ στὴ σύνθεση νέων ἠθικῶν ἀξιῶν.

Ἀπὸ τίς ἠθικὲς αὐτές ἀξίες, ὁ κόσμος ἀποδέχεται, μερικὰ ἢ ὀλίκα, ἐκεῖνες πού συντείνουν στὴ βιοτικὴ βελτίωση, τὴν πολιτιστικὴ ἀνοδο, τὴν ψυχικὴ ἀνάπλαση. Με

γέρας, τὴν ἡμέρωσή του και τὴν ἀνύψωσή του πρὸς τὴν ἰδανικὴ μορφή του.

* * *

Πρακτικὸ συμπέρασμα ἀπὸ μιὰ τέτοια τοποθέτηση τοῦ ζητήματος, εἶναι δι τὸ καλλιτέχνης δέ μπορεῖ νά ἀδιαφορεῖ γιὰ τὸν ἠθικὸ του κόσμο. Ἐφόσον ὁ ἠθικὸς αὐτὸς κόσμος θά βρεῖ, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, θετικὰ ἢ ἀρνητικά τὴν ἔκφρασή του στὸ καλλιτεχνικὸ ἔργο, ὁ καλλιτέχνης εἶναι ὑποχρεωμένος νά τὸν προσέξει, νά τὸν καλλιεργήσει, νά τὸν μορφοποιήσει. Ἐτσι μόνο θ' ἀποφύγει τὰ ἀντιανθρώπινα παραστρατήματα. Ὅχι μόνο στὴ συγκεκριμένη και χειροπιαστὴ μορφή τους, ἀλλὰ και στὴν εὐρύτερη προβολή τους. Θ' ἀποφύγει λ. χ. τὴν ὑπερβολικὴ προβολή τοῦ ἐγώ, πού καλλιεργεῖ τὸν ἐγωκεντρικὸ ἄτομισμό, ἐμπόδιο σοβαρὸ γιὰ τὴν ἀλληλοκατανόηση τῶν ἀνθρώπων. Ἡ τὴν μεταλλαγὴ του σὲ θρηνωδοῦσα Κασσάνδρα, πού ὅλα τὰ βλέπει σκοτεινὰ και μαῦρα. Ὅχι μόνο ἐπειδὴ ἔτσι εἶναι στὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ και ἐπειδὴ δὲν ξεδιακρίνει, οὔτε γιὰ μελλοντικά, κανένα ξέφωτο. Ὁ θρηνητισμὸς αὐτὸς καλλιεργεῖ τὴν ἀπαισιοδοξία και τὸν πεισιθανatismό, σὲ μιὰ ἐποχὴ, πού ἀκριβῶς ἀπὸ αἰσιοδοξία ἔχει ἀνάγκη γιὰ νά μπορέσει δημιουργικὰ κι' ὄχι καταστροφικὰ νά ἀνελιχθεῖ.

* * *

Φυσικά, ἡ ἠθικὴ τοῦ καλλιτέχνη προβολὴ στὸ ἔργο Τέχνης, μόνο ἔμμεσα μπορεῖ και πρέπει νά νοηθεῖ. Ἡ ἄμεση προβολή, βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς Τέχνης. Ὅπως ὁ ἀμοραλισμὸς, ἢ ἄγνοια τῆς Ἠθικῆς, ὁδηγεῖ οὐσιαστικά στὴν ἀρνηση τῆς Τέχνης και στὴ μετατροπὴ τῆς σὲ σκέτη τεχνική - ἀνάστροφα κι' αὐτὴν ἠθικὴ στὴν οὐσία τῆς - ἔτσι και ἡ ἄμεση τῆς ἠθικῆς προβολή, σβύνει ἀπὸ τὸ ἔργο τὸν καλλιτεχνικὸ του χαρακτήρα και τὸ μετατρέπει σὲ ἐγκεφαλικὸ κατασκευάσμα και ὄχι ψυχῆς δημιουργημα.

Ἡ θεματογραφία δὲν εἶναι δουλειὰ τῆς Τέχνης. Στὴν Τέχνη, και τὸ πῶ οὐσιαστικὸ θέμα χάνει τὴν οὐσία του, ὅταν προβάλλεται ἀντιαισθητικά. Δίχως δηλ. ἓνα κάποιον τρόπο, πού νά προκαλεῖ ψυχικὴ ἀπόλαυση. Συγκίνηση, και μέσω αὐτῆς - μόνο μέσω αὐτῆς - συνειδησιακὴ ἀναταραχὴ, σὲ συνδυασμὸ και βαθμὸ, πού νά δημιουργεῖ ψυχικὴ ἰκανοποίηση.

Αὐτὸ σημαίνει δι τὴ Τέχνη δέ μπορεῖ νά μεταβάλλεται σὲ προπαγανδιστικὸ κήρυγμα, παραινεντικὴ διδαχὴ, προτρεπτικὸ ἄρθρο, ἱστορικὴ διατριβή, φιλοσοφικὴ πραγματεία. Στὸ σημεῖο αὐτό, ἡ Τέχνη, ὡς συστηματοποίηση συναισθημάτων σὲ μορφές, διατηρεῖ ὅλη τῆς τὴν αὐτοτέλεια ἀπὸ τὴν Ἠθική. Διαφορετικά, γίνεται ὅ,τιδήποτε ἄλλο, ἀλλὰ παύει νά εἶναι Τέχνη.

ΜΠΑΜΠΗΣ ΚΛΑΡΑΣ